

Gamle ferdselsveier

Allerede når vi passerer den vernede Terland klopp på veien opp til hyttene i Eigelandsdalen, så forstår vi at ferdselsveiene i gamle dager gikk på tvers av Gyadalen og ikke i den trange dalbunnen som i dag.

Fra Helleland gikk gamleveien over Årrestad og skyss-stasjonen på Øygrei og fram til Terland klopp. Vi kan lett se gamleveien i bakkene på andre siden av elva.. Fra kloppen gikk veien opp til Terlandsgårdene. Derifra er det ikke lange biten over heia og ned til ”ferjeplassen” Lauperak ved Ørsdalvannet og den **gamle indre hovedveien** mellom Sør-Vestlandet, Sørlandet og Østlandet.

Terland klopp er Nordens lengste og best bevarte steinhellebro. Informasjonstavla gir mange interessante historiske opplysninger. Ta en pause på vei opp eller ned dalen!

Når vi kjører videre oppover dalen, så er det lett å forstå at det i gamle dager var svært vanskelig å få til vei nede i dalbunnen. Spesielt Gyavannet og de bratte bergveggene på begge sider av vannet var et naturlig stengsel og hindret ferdselen. Ikke rat at grensa mellom tidligere Helleland og Heskestad kommuner derfor gikk akkurat her ved utløpet av Gyavannet.

Folket fra Eigelandsdalen var også i gamle dager i Egersund på handel. Tilbake med varene fikk de låne hest på Slettebø og kløve varene opp dalen. Før veien kom måtte de bruke båt over Gyavannet. Ved vannet tente de bål på Røyksteinen slik at de som bodde på Gya kunne se røyken og hente de farende i båt. Men det var ikke alltid like trygt. Det kunne blåse kraftig og bli ganske store bølger på Gyavannet.

Veien forbi Kjeaberget langs Gyavannet og til Gya ble ferdig ca. 1898. Vi kan se rester av gamleveien på utsiden av den nye Gya-tunnelen.

Vel gjennom tunnelen kommer vi til Skinelddalen og ser skiltet for turløypa fra Vassbø og Lauperak ved Ørsdalsvannet til Røvarhola og Byrkjemo i gamle Heskestad kommune. Denne turløypa kalles ”**Kongeveien**” fordi kongsmor Astrid fra Obrestad på Jæren flyktet deler av denne veien østover med sin sønn – den senere så vidkjente vikingkongen Olav Trygvason. Olav Trygvason var sønnen til Harald Hårfagres sønnesønn Trygve Olavson. Trygve Olavson var konge i Viken på Østlandet. På den tiden var det stor strid om kongemakten i Norge. Eirikssønnene hadde drept Trygve fordi de ikke ville ha noen konkurrenter til kongekronen. De lette nå etter sønnen Olav Trygvason for at heller ikke han skulle bli konge i Norge.

Astrid måtte verne sønnen Olav mot de krigerske Eirikssønnene og flyktet derfor mest mulig i skjul og en indre vei fra Obrestad på Jæren til Viken på Østlandet. Astrid dro deretter til svenskekongen med gutten og etter en tid kom Olav til Novgorod i Russland. Som vi vet ble Olav Trygvason senere tatt til konge i Norge, men drept i slaget ved Svolder i år 1000.

Astrid Kongsmor tok fra Gya det som nå kalles kyrkjeveien mot Byrkjemo i Heskestad, dreide mot Steinberg i Hovsherad og dro derfra til Virak ved Tonstadvannet – og så østover til Viken og videre til Sverige.

Turløypa fra Lauperak over Gya og videre til Heskestad er en del av den **gamle indre hovedveien** mellom Sør-Vestlandet og Østlandet. Langs denne veien førte driftehandlere flokker med storfe og hester som skulle østover til Kristiansand og de andre kystbyene, eller til markedet i Kongsberg. Driftehandlerne solgte storfe til slakt i handelsbyen Arendal og til festnings- og garnisonsbyen Kristiansand. Hestene solgte de på det årvisse markedet i Kongsberg. Flere bønder i Bjerkeim kjøpte dyr som de førte opp på sommerbeite i fjellet. Når høsten kom ble storfeet og hestene drevet østover langs de gamle fjellveiene. Denne gamle driftetrafikken tok seg opp på 1600-tallet - etter grunnleggingen av byene Kongsberg og Kristiansand - og ebbet ut noe før 1850.

Gårdene på Gya hørte som nevnt før til gamle Heskestad kommune. Når de skulle til kirke og kommunesenter måtte de før nyveien kom gå over heia. Gyafolket tok denne strevsomme turen i forbindelse med kirkelige handlinger som t.eks. barnedåp og gravferd. Denne ferdselsveien ble derfor av folket på Gya kalt ”**Kyrkjeveien**”, og inngår i turløypa fra Gya til Heskestad.

Etter dette kan vi se at ”**Kongeveggen**” + ”**Kyrkjeveggen**” fra Gya = en del av den ”**Gamle indre hovedvei**” mellom Sør-Vestlandet, Sørlandet og Østlandet.

Veien fra Gya til Tverråna ble gjort ferdig i 1905. Fra da av kunne folk i Eigelandsdalen reise med hesteskyss til og fra Egersund gjennom dalen og over Terland klopp. Drikkekummen i

nederst i bakken fra Gya til Gystøl minner oss om at både hest og kjørekar på hjemveien her slukket tørsten før de tok fatt den siste drøye bakken hjem.

Vel oppe av bakkene er vi på Gystøl. Navnet forteller at dette opprinnelig var en støl under Gya. Like forbi gårdene finner vi restene av ei hengebro over elva. Hengebrua er bygget for at folket på Gystøl lettere kunne komme over til utmarka og som en snarvei til kyrkjeveien over heia til Heskestad.

Ved tomta til det gamle skolehuset i Eigelandsdalen ser vi også rester av ei hengebro. Brua ble brukt av ungene fra Åsen, Holet og Førland som snarvei til skolen og av folket på disse gårdene når de skulle på trygdekassa eller samlinger på skolen..

Folket i Eigelandsdalen måtte før veien kom over heia for å komme til kirke og kommunesenteret i Heskestad. Denne **”Kyrkjevegen”** fra Eigelandsdalen gikk over elva Gya øverst i grenda og på samme sted som nåværende bro. Veien gikk på brinken langs elva, opp Kistebakken og fram til Åsen. Derifra gikk ferdselsveien forbi Holet og Førland. Dette kunne være en strevsom kirkevei – noe stedsnavnet Kistebakken vitner om.

Etter at veien kom i 1905 foregikk en del kirkelige handlinger på Helleland og de gamle ”kyrkjevegene” fra Gya og Eigelandsdalen til Heskestad ble mindre brukt. Kirken på Tonstad – dit det var enklere vei - ble brukt til begravelser både før og etter at veien kom.

Ferdselsveien fra Eigelandsdalen til Vassbø i Ørsdalen bør også nevnes i denne oversikten. **”Ferdselsveien til Ørsdalen”** tok ut fra grinda i utmarka til Johan Egelandsdal. Veien gikk opp brekka, forbi Seigr-stenen, over Seigr, langs Eikelandstjernet forbi Teinebekken, ut dalen og opp Vegedalen og der inn i Bjerkreim kommune. I Vegedalen hadde Karl Egelandsdal – far til Gunnar – en høystakk. ”De stekte høyet” sa de gamle. Dvs de la høyet i stakk. La torv oppå stakken og hentet høyet på vinterføre.

Denne ferdselsveien har vært mye brukt av folk både fra Ørsdalen og fra Eigelandsdalen. De var godt kjente med hverandre og hadde mye kontakt over heia. Ferdselsveien ble også blitt brukt som driftevei for sau fra Heskestad til sommerbeite i Sirdal.

Brukene på Gya og i Eigelandsdalen opp til Tverråna var helt til 1965 en del av gamle Heskestad kommune. I 1965 var veien i Gyadalen for lengst betydelig forbedret og folk i Eigelandsdalen og på Gya kunne lett ta seg ned til Helleland og Egersund. Det var da hensiktsmessig at Gya og Eigelandsdalen ble lagt inn under den nye Eigersund storkommune. Den nye storkommunen er en sammenslåing av de tidligere småkommunene Helleland, Eigersund og Egersund.

Kilder: Dalane Folkemuseum. Årbok 2000-2001. Kommunikasjoner i Dalane.

PS! Dersom du har kommentarer, rettinger eller tilføyelser til det som her er beskrevet, så vennligst ta kontakt !

19. august 2009 Jan Movold